

פרשת "תולדות" – "בית הספר להורים", מיסודם של יצחק ורבקה - מזוגיות להורות.

זאב (וה) פרידמן

פרשתנו מתארת שתי מערכות יחסים בשתי תקופות חיים. הראשונה, מערכת יחסים של זוגיות בין יצחק ורבקה. השנייה, מערכת יחסים של הורות, בין ההורים יצחק ורבקה לילדיהם – יעקב ועשיו. מערכת היחסים הראשונה מצטיירת לכאורה כחיובית ואילו מערכת היחסים השנייה מצטיירת כבעייתית ונוחלת כישלון. מערכת היחסים הזוגית מתרחשת במציאות לא פשוטה, של עקרות והיעדר ילדים, המשתרעת על פני תקופה של 20 שנה, בהמשכה, הריון ולידת שני בנים תאומים – עשיו ויעקב.

" וַיְהִי יִצְחָק, בֶּן-אַרְבָּעִים שָׁנָה, בְּקָחְתּוֹ אֶת-רַבְּקָה... לוֹ לְאִשָּׁה. וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ, כִּי עֲקָרָה הוּא; וַיַּעֲתֶר לוֹ יְהוָה, וַתֵּהָרַר רַבְּקָה אִשְׁתּוֹ.... וְהָיָה תוֹמָם, בְּבִטְנָהּ. וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי, כְּלוֹ כְּאֲדָרְתַּת שָׁעָר; וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ, עֵשָׂו. וְאַחֲרָי-כֵן יֵצֵא אַחִיו, וַיְדוּ אֶחָזֶת בְּעֵקֶב עֵשָׂו, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ, יַעֲקֹב; וַיִּצְחָק בֶּן-שָׁשִׁים שָׁנָה, בְּלִדְתָּ אֹתָם". (כה', יט' – כו').

מהי המהות של זוגיות מסוג של – "לנכח אשתו" ?

"לנוכח אשתו" – מסביר רש"י (רבי שלמה יצחקי 1105-1040) : " זה עומד בזווית זו ומתפלל, וזו עומדת בזווית זו ומתפללת". יצחק ורבקה, הם שני אנשים השונים באישיותם, באופיים, ובזווית ראייתם את הדברים בחיים. רבקה כפי שהכרנוה בפרשה הקודמת, היא אישה יוזמת, סוערת היפראקטיבית ואנרגטית, לעומת בעלה יצחק השקט והפסיבי. אבל מסתבר שלשניהם ישנה מטרה משותפת, והיא - לידת ילד ורצון עז לעבור ממציאות של זוגיות בעקרות, למציאות של הורות. נדמיין לנגד עינינו, את מרחב הזוגיות של רבקה ויצחק, הדומה למשולש 3 צלעות, כאשר בבסיסו, ניצב יצחק בקודקוד A של המרחב ורבקה ניצבת בקודקוד B של בסיס המרחב ושניהם נושאים תפילה והתכוונות לעבר קודקוד C במשולש. יתכן שכל אחד מהם ממלמל בפיו מילות תפילות שונות, כל אחד מהם נוהג ופועל באופן שונה על פי דרכו ואופיו, אבל שניהם מכוונים לאותה מטרה משותפת בחייהם. שניהם ממוקדים באסטרטגיה דומה, אבל בטקטיקה שונה.

הרשב"ם (רבי שמואל בן מאיר 1158-1085) מתמקד במילים – " לנוכח אשתו" ומסביר :

"לנוכח-בשביל". בעל "המשך חוכמה"(רבי מאיר שמחה מדווינסק 1843-1926) מעמיק ומרחיב : " כי הוא (יצחק) היה בטוח שיהיה לו זרע, וכמו שאמר ד' יתברך לאברהם : " וקראת את שמו יצחק והקימותי את בריתי איתו (לברית עולם) לזרעו אחריו", רק יתכן שיליד מאשה אחרת, לכן התפלל...שכל מה שיליד, יהיה לו מצדקת הזו (רבקה)".

גם הרד"ק (רבי דוד בן יוסף קמחי 1235-1160) בפירושו את המילים " לנוכח אשתו", מסביר : לנוכח אשתו- לעומת אשתו, כלומר בעבורה, שלא יצטרך לקחת אישה אחרת, להוליד ממנה, לפיכך התפלל מאד בעבורה שיתן לו האל ממנה בן".

יצחק הוא המונוגם היחיד בין שלושה האבות, מצהיר במילים ובמעשים, כדברי השיר : " בשבילי את האחת והיחידה....בלעדדיך, אני חצי בן אדם". יצחק לא חשב לרגע, להיבנות מאישה אחרת, הוא שומר אמונים לאישתו רבקה, למרות הסיטואציה המורכבת. בנאמנות מלאה לאישתו העקרה לאורך 20 שנה, יצחק עושה הכול לצלוח את מבחן העקרות בזוגיות, ביחד, יד ביד עם אשתו האחת והיחידה.

דומה על פי הפרשנויות שתוארו, שמערכת הזוגיות של יצחק ורבקה, מאופיינת באור חיובי, מסוג של : " היחד בצד הייחוד", או : " שנינו ביחד וכל אחד לחוד". נראה אפוא, שמערכת הזוגיות של

יצחק ורבקה, מכבדת ונותנת מקום (space), מרחב ולגיטימציה, לשונות ולהבדלים באיך בטקטיקה ובדרך הפעולה, מחד גיסא, אך גם יודעת להדגיש את החשיבות, של המה האסטרטגיה והמטרות המשותפות, בצמתים החשובים בנתיבי הזוגיות בחיים, מאידך גיסא. השונות בזוגיות, היא לגיטימית ואף רצויה, בכל הנוגע לזווית הראיה השונה, של הטקטיקה הדרך והאופן השונים, להשגת המטרות והתכליות המשותפות בעולם הזוגיות. השונות איננה חיסרון

והיא אף יתרון, בכל הקשור לזווית החשיבה, האמצעים והכלים השונים, להשגה ולהגשמה של המטרות והתכליות המשותפים בעולם הזוגיות. זאת כנראה, התובנה של רש"י שאותה הצגנו, שכל אחד מבני הזוג עומד בזווית אחרת של החדר, אבל פניהם לעבר המטרה האסטרטגית המשותפת המוסכמת והמלכדת.

יצחק ורבקה אוהזים בידם WAZE, המציע להם חלופות שונות של חישוב מסלולים שונים כיצד להגיע ליעד המשותף. כל אחד מהם בוחר את המסלול שנראה כמתאים לו, מסיבות אלו ואחרות, להגיע ליעד הנכסף והמשותף של הורות.

יצחק ורבקה, מתמודדים יחדיו ומנהלים את משבר העקרות של 20 שנה, במרחב גלוי, תחת קורת גג משותף ולא בשני מרחבים ובתים נפרדים. שניהם מכבדים, את השונות וההבדלים בין שניהם, אבל בכפיפות למרחב גלוי של פתיחות ושקיפות. כל אחד מהם מעניק מרחב מחיה ראוי ו SPACE שני ומכבד את דרכו של השני.

מערכת הזוגיות של יצחק ורבקה, מסתמנת כחיובית, אך האם היא חיובית גם במערכת ההורות שלהם?

"וַיִּגְדְּלוּ, הַנְּעָרִים, וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדָע צִיד, אִישׁ שֹׁדָה; וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם, יֹשֵׁב אֹהֲלִים. וַיֵּאָהֵב יַצְחָק אֶת-עֲשׂוֹ, כִּי-צִיד בְּפִיו; וְרִבְקָה, אֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב." (כה', כז'-כח')

דומה שמערכת ההורות של יצחק ורבקה, איננה סוגה בשושנים, מדוע?

רש"י הירש (הרב שמשון בן רפאל הירש 1808-1888) מעמיק בתחכים ובניתוח של כשל מבחן ההורות של יצחק ורבקה: "המושג את יעקב ועשיו על ספסל לימודים אחד ובאותם הרגלי החיים, מנחך אותם כאחד לחיי לימוד ומחשבה, מובטח לו שאת האחד מהם הוא מקלקל... אילו העמיקו יצחק ורבקה לחדור לנפש עשיו... כי אז הגיבור שלעתיד, לא היה הופך לגיבור ציד, אלא לגיבור לפני ה' באמת". הטעות החינוכית האסטרטגית של יצחק ורבקה נעוצה בכך, שלא הפנימו את העיקרון החינוכי בבית ספר להורים: "חֲנֹךְ לְנַעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקֵין לֹא יִסוּר מִמֶּנָּה". (משלי, כב', ו') הכשל החינוכי במערכת ההורות של יצחק ורבקה היה, שלא אמצו ולא יישמו, את מודל מערכת הזוגיות החיובית שלהם, שבה ידעו להעניק מקום מכיל ושווה, לשונות ביניהם.

הרב שלמה וולבה מגדולי תנועת המוסר (1914-2005), מטיב להסביר ולנתח את כשל מבחן ההורות של יצחק ורבקה: "אין ילד דומה לחברו. אם ההורים אינם יודעים זאת, ומייחסים לילד כוחות שאין לו - החינוך והעמל שהם משקיעים, לא יהיה מכוון כלל אל אותו ילד... אם ברצוני לחנך ילד, עלי להתבונן ולבדוק מה היא דרכו האישית של הילד הזה עצמו. דבר מובן הוא ששיח הבננה צריך טיפול אחר מאשר עץ התפוח. אם נגדל שיח בננות ועץ תפוחים, ונעניק לשניהם טיפול זהה, לפחות אחד מהם לא יגדל טוב, ואולי שניהם גם יחד לא יצמיחו פרי. כך עם ילדים, אני חייב לדעת, מהן התכונות האישיות של הילד ולהתחשב בהן". ("זריעה ובניין בחינוך", תשנ"ו, עמ', יח').

כמה טעויות אסטרטגיות עושים הורים בחינוך ילדיהם, שאינם יודעים להבחין בשונות בין ילדיהם, על מנת לדעת לחנכם ולכוונם בנתיב הספציפי והייחודי המתאים להם. כמה ילדים שגדלו להיות מבוגרים, מסתובבים בתסכול עמוק, נוכח חוסר ההגשמה וחוסר המשמעות, במקצוע אותו "בחרו" ללמוד ובו הם עוסקים, בגלל לחץ חברתי של הורים וסביבת השתייכות. כמה אנשים מכריזים שאת תעודת סיום הלימודים מסרו להורים והם בחרו לעסוק בעיסוק אחר. כמה ילדים שבגרו להיות מבוגרים, מספרים ברטרספקטיב, על מוסד לימודים שבו נאלצו ללמוד בצעירותם, בגלל "תסמונת העדר", לחץ חברתי ותסמונת: "מה יאמרו ומה יגידו", שגרם להם טראומה ולנוגדנים שליליים. עד כמה הורים עושים טעויות אסטרטגיות בחינוך ילדיהם, בהעדפה בין ילדים. באי הכלת ילד חריג שבראייתם, אינו עונה בדיוק לציפיותיהם או לציפיות החברה שאליה הם משתייכים. הורים שלא יודעים להתמודד ולהכיל ילד שגילה את נטייתו, או ילד שחזר בתשובה להורים חילוניים או ילד שחזר בשאלה להורים דתיים. נזקים שמחלחלים לדורות הבאים. הורים שלא יודעים לאמץ את הכלל החינוכי החשוב: "לעולם תהא שמאל

דוחה וימין מקרבת" (מסכת סוטה, מז' ע"א). היד הנוקשה והמקובעת אל מול היד הגמישה והפתוחה.

הרב פרופ' יונתן זקס בפירושו לפרשתנו מביא דברים בשם **הראי"ה קוק** (אברהם יצחק הכהן 1865-1935): " פעם פנה אדם לראי"ה קוק וביקש עצה בענייני חינוך. הוא סיפר לו שבנו סר מדרך התורה והמצוות, למרות החינוך הדתי המסור שהעניק לו כל השנים. הבן, אמר האב שבור הלב, מסרב אפילו לראות בעצמו יהודי, מה לעשות? "האם אהבת את הבן שלך כששמר מצוות? שאל הרב קוק. "כמובן", השיב האב. "אם כן", אמר הרב, "מעתי והלאה אהב אותו אפילו יותר".

מסתבר שרבה ויצחק **במרחב ההורות**, פעלו במקביל ובהעדר כל תקשורת ביניהם. לכך כבר התייחס **הנצי"ב**, (רבי נפתלי צבי יהודה ברלין 1816-1893) בפירושו " **העמק דבר** ": "רבקה לא הייתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם ורחל עם יעקב, אשר בהיות להם איזה קפידא עליהם לא בושו לדבר. מה שאין כן רבקה".

ג'ון בולבי, היה פסיכיאטר ילדים ופסיכואנליטיקאי בריטי (1907 – 1990) אבי תאוריית "ההתקשרות" (Attachment Theory), תאוריה פסיכולוגית התפתחותית, אשר עוסקת בדינמיקה של מערכות יחסים ארוכות טווח בין אנשים, החל מהקשר המתפתח בין הילד לאמו בשנות החיים הראשונות. התאוריה מתמקדת בקשר ראשוני זה, כבונה את התייחסותו של הילד לעולם החברתי הסובב אותו, וכך גם את תפיסתו העצמית. ההנחה המרכזית של התאוריה היא, כי קשר זה חיוני להתפתחות חברתית ורגשית תקינה של הילד. גם **דונלד וודס ויניקוט** (1896 – 1971) שהיה פסיכיאטר ילדים, רופא ילדים ופסיכואנליטיקאי אנגלי. עסק במערכת יחסים, במיוחד בין הילד לאימו. ויניקוט מבחין בין **אם טובה** דיה לאם שאינה טובה דיה. כאשר האם מסוגלת להיענות למחוות הספונטניות של ילדה, מתפתח אצל ילדה, **עצמי אמיתי**.

דומה שרבקה בהעדפתה המוחצנת את בנה יעקב ובהדרתה הבולטת את בנה עשיו, בניגוד לבעלה יצחק שידע להכיל, לקרב ולאהוב את בנו עשיו, למרות היותו איש ציד איש שדה, לא עברה הכשרה מתאימה בבית ספר להורים של בולבי וויניקוט.

אז שלא נתפלא שהתוצאה עלולה להביא, - לגידולו של **בן סורר ומורה** ושנאה בין אחים והרס משפחות, שמחלחלים לדורות הבאים, בנתיבי שפיכות דמים.

גם בסיפור של יוסף ואחיו. מתרחשת קנאה פרועה המביאה לשנאה גדולה בתוך המשפחה, בין אחים. הקנאה נובעת, מיצירת מציאות של אי שוויון ואי צדק חלוקתי, באהבת הורים לילדיהם. או בהעדפת הורים בין ילדים. לניתוח זה של קנאה במשפחה בין אחים, כבר נדרשו חז"ל בהציבם עקרון חינוכי, **במסכת שבת** : " לעולם אל ישנה אדם, בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

אני משער שתאוריית "שמונה האינטליגנציות המרובות": שפיתח הווארד גרדנר, פסיכולוג התפתחותי יהודי מאוניברסיטת הרווארד (1983) : לוגי מתמטי, לשוני, מוסיקלי, מרחבי, גופני תנועת, בין אישי, תוך אישי ונטורליסטי, היא אולי, תוצאת התחכים האקדמי בפרשתנו, של בית הספר להורים במודל "היחד בצד הייחוד", ביכולת ההבחנה המושכלת של הורים, בשונות ובהבדלים בין ילדיהם. לדעת להכיל ולתמוך ולא לדחות לתייג ולהדיר ולהעדיף ילד אחד על ילד אחר. לדעת לאחוז ביד ימין המקרבת, ולהטמיע את החזון של בית הספר להורים: "חונך לנער על פי דרכו".

התסמונת ההורית בסיפורי בראשית, המפלה בין ילדים, היא בין דורית, - מאברהם ושרה, במקרה של ישמעאל ויצחק, דרך יצחק ורבקה, במקרה של יעקב ועשיו, בואכה ליעקב אבינו, במקרה של יוסף ואחיו.

